

TÁRSADALMI DINAMIZMUSUNK ÉRTÉKES FELVÉTELEI

Kalapis Zoltán: *Vándorok és letelepülők*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1985

Különös pályakép e könyv írójéé. Negyven-ötvenes éveink sajtójának mai böngészője elsősorban szociális témájú kisriportok szerzőjeként találkozik nevével, mi, a hatvanas évek irodalmi korosztályának tagjai viszont immár — a filmesztétára emlékezünk... Pontosabban: a *Magyar Szó* állandó, tehát hivatásos filmkritikusára, aki — a hatvanas években még úgy látszott — véglegesen szakít a társadalom napi krónikájával s a filmművészet alakulástörténetének nyomába szegődik. Amikor jött a szakmai avanszálás, a főszerkesztői poszt, amikor is a tegnapi riporter és tegnapi filmesztéta a művelődéspolitikai napidirektíváinak hivatali megszívlelőjeként nem éppen mindig az írók szája íze szerint arbitrált napilapunk irodalompolitikájában is. Saját pályájának sorsdöntő fordulata viszont épp akkor következett be, amikor megvált a főszerkesztői poszttól s az irodalmi élet egyik szigorú arbitréből az irodalmi hétköznapok egyik legtermékenyebb „közkatona”, pontosabban: közírója, szakriportere lett.

E szerencsés — mert rendkívül produktív — fordulat óta Kalapis Zoltán valóságosan ontja magából napilapunk folytatásos riportjait, amelyeken — régi és nagy úrt töltve be könyvkiadásunkban — olykor szinte meg sem szárad a rotációs festék s máris könyvfedél közé kerülnek, logikus és szigorú tematikai elrendezésben könyv alakban is napvilágot látnak.

Jelen kötete megjelenése előtt szerzőnk legkülönfélébb — néha összekérthetetlennek látszó — tematikus területeket érintett mindig friss és mindig olvasmányos közírással. Művelődéstörténet és meseszociológia; falukrónika és sajtótörténet; munkásmozgalom és hidrogeográfia; képzőművészet-történet és balladaszociológia; szociográfia és a fotózás (avagy a „fényírás”) honi története... Felsorolni sem könnyű emlékezetből Kalapis Zoltán szerzteágazó szakírói érdeklődésének témáit, amelyek voltaképpen a szerző testhez álló főműfajának, a *riportnak* hála „békülnek meg” egymással s válnak egyazon életmű szerves tartozékává.

A legújabb kötet négy szociográfiai riportot tartalmaz. Az első három Észak-Bánát egyik településcsoportjáról, továbbá Tóbáról és Temerinről szól, az utolsó pedig az egyik szabadkai építőipari vállalat vándormunkásainak életmódját vizsgálja. E földrajzi távolságok ellenére is összetartozó, egy könyvbe kíváncsozó írások ezek, hisz egyaránt a vajdasági népesség, az agrár és mezővárosi lakosság szociális-demográfiai mozgását, társadalmi dinamizmusát elemzik. Ugyanakkor pedig a komponálástechnika, a szerkesztésmód is rokonítja a kötet darabjait: tájvagy helységtörténeti vázlat vezet be őket, s ezt követi a riporteri köz-

vetlen észlelés eredménye, az analitikus életmód-leírás. Az előbbi szerkezeti egységek helyenként középkorba visszanyúló helységtörténeti vázlatokat is nyújtanak s föllevenítik a 150—200 éves szegedi kirajzás észak-bánati vonatkozásait, ugyanakkor pedig e népességtörténeti jelenység egy új részjelenségről, az Észak-Bácskába való „visszarajzásról” is tudósítanak. E történeti vizsgálódásoknál nem kevésbé érdekes a jelen szociográfiai fölvételezése sem, hisz a „közismertnek” vélt mai vajdasági életmód számos meglepő rész tényére mutat rá az élesen látó, analitikus riporter szem.

Ennek a látásnak és láttatásnak igen rokonszenves vonása a higgadt, realiztikus, ám mégsem közönyösen szenvtelen írói szemlélet. Hisz agrár (és mezővárosi) világunk felgyorsult változásait Kalapis Zoltán sohasem szemléli múltba révülő nosztalgiával; fejet hajt a realitás, a termelési-gazdasági viszonyok törvényszerű változásával bekövetkező életmód-változás „konok” tényei előtt, s megbecsüli a viszonylag értékeőbb, emberileg értelmesebb új társadalmi jelenségeket — miközben a veszendőbe menő régi bizonyos, *szintén* értékes elemeivel szemben sem marad közömbös. Más szóval, a szükségszerű *változást* nem tartja, romantikus módon, szükségszerű „rossznak” is egyszersmind, ám ugyanakkor, a jelen apologétái módjára, „garantáltan” és „abszolút mértékben” — *csupajónak* sem... Diszkrét, soha sem „harsogó” kritikizmus és hurrá-optimizmustól mentes méltánylás, értékelés *együttes* jelenléte karakterizálja tehát Kalapis Zoltán múltat és jelent átpásztázó riporter szemléletét.

S ugyancsak rokonszenves vonása e látásmódnak a tudálékosság és a szakírói amatőr-fontoskodás teljes hiánya is. Teljes hiánya annak ellenére, hogy a könyv lapjain a szakforrások igen változatos tárházával találkozunk. Helytörténeti és közgazdasági tanulmányok, településföldrajzi szakmunka, demográfiai statisztika, helységnévtárak, anyakönyvek, iskolaszéki jegyzőkönyvek, folklorisztikai kiadványok, kartográfiai rész-munka, levéltári okmányok, helyi sajtótermékek egyaránt szerepelnek Kalapis Zoltán riporter eszköztárában, s találunk közöttük olyan alapműveket is, mint Bálint Sándoré, Borovszky Samuél vagy Fényes Eleké. S az anyanyelvű szakirodalom mellett szerzőnk olykor a szerbhorvátot is kamatoztatja, de nem veti meg — sőt, Vajdaságban alighanem elsőként veszi kézbe! — egyetemistáink sikeresebb, még közöletlen diplomadolgozatait... Szociográfiai riportjainak metodológiája mögött pedig látni véljük a magyar szociográfiai irodalom jól számba vett módszertani tapasztalatait is, a könyv szakszerű terminológiája mögött viszont a klasszikus magyar faluszociográfia pontos és világos szóhasználatát... S mindezek ellenére nyoma sincs a könyvben a „tudományoskodásnak”!

E rokonszenves erénynek az okát, magyarázatát szerzőnk egyik közel-múlt interjújában olvashattuk:

„A cipész maradjon a kaptafánál. Én újságíró vagyok — publicisztikai munkásságomat méltányolva vettem fel a Vajdasági Íróegyesületbe is

—, ennek folytán sok minden érdekel, sok mindenhez konyítok. Szakmánk egyik arany szabálya, hogy az újságíró nem tudhat ugyan mindent, de azt tudnia kell, hol kaphatja meg a legmegbízhatóbb értesülést. Ha úgy találom, hogy támpontjaim, mankóim elég szilárdak, akkor beme-részkedem az említett területekre, habár nem vagyok sem történész, sem néprajzos, sem szociológus, sem művészettörténész. Meg aztán a riport igen tágítható műfaj, nincs is más ambícióm, minthogy éljek lehetőségeivel. Ha ennek a törekvésnek olykor többlete is van, az csak jó, annak csak örülhetek.”

S örülhet egész íráskultúránk is, meg ennek a legújabb Kalapis-könyv-nek az olvasója is. Hisz szerzőnknek a fent idézett interjújára oly jellemző — házunk táján, irodalmi és művelődési portánkon viszont túl gyakran igazán nem mondható — szakmai *alázata* és *tőle* elválaszthatatlan, alázkodástól mentes alkotói *öntudata* hatja át a *Vándorlók és letelepülők* sorait is. Ez a könyv is azért jó, mert szerzője nem akar többnek — de kevesebbnek se! — látszani benne, mint ami ő maga, s jól fölismert, autentikus, testhez álló műfaja és szakírói módszere. A műfaj és módszer, amely ezúttal társadalmi dinamizmusunk pillanat-képeit fixálta elevenen és időtállóan.

BOSNYÁK István

EURÓPAI NYELVEN

Herceg János: *Távlatok*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1983

„Az én Utrillo-élményem húszéves. A brüsszeli világiállításnak volt felejthetetlen attrakciója az a nemzetközi tárlat, amely a modern művészet ötven évről adott áttekintést 346 képpel és szoborral. (...) Addig ugyanis nemcsak előttem, egész nemzedékem előtt zárva maradtak a nagyvilág kapui. Mintha kétszeres koporsóba lettünk volna eltemetve, akár a napkeleti fejedelmek a gyerekkori mesékben: a vidék és a kisebbségeknek kijáró bizalmatlanság, aztán a háború sivár és sötét viszonyai között. Ha kicsit távolabbra jutottunk egy lélegzetvételnyi időre, elébünk állt a szegénység, és nem engedett látnunk semmit. Ami eljutott hozzánk mégis, szinte föld alatti csatornákon érkezett, könyvekben és folyóiratokban hozva hírt.”

Az idézett részletből egyszerre két lényeges mozzanatra is következtetni lehet. Az egyik, látszatra nem is tartozik szorosan e méltatás tárgyához, mégis fontosnak tartom szóvátenni épp ebben a kontextusban: az elmúlt huszonöt év alatt, ama brüsszeli világiállítás óta nem is egy irodalmi nemzedék nőtt fel, utazásélményeikről azonban csak elvéte olvashattunk a folyóiratok hasábjain. Ha csak nem számítjuk Szenteleky kerek negyven éve megjelent, s éppen Herceg János által